

פרשת השבוע, וישלח, תשע"ה
גיליון מס' 4
עורך: אלישי בן-יצחק, עו"ד
עורכת לשונית: עינב פלק

"וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו"

על עריכת דין ועל עימותים בכלל

אברהם טננבוים*

אקדמות מילין

אחד התפקידים הקשים ביותר של עורך הדין הוא להתעמת עם הצד השני, לעתים עימותים קשים. כיצד אנו יכולים למנוע עימותים? ואם צריכים אנו להתעמת, כיצד נתכונן וכיצד נתעמת בדרך הטובה ביותר?

אוקיינוסים של דיו נשפכו על שאלות אלו, ועדיין אין תשובות משביעות רצון. באופן מפתיע מתארת פרשתנו כמה מההכנות הטובות ביותר לעימות, אסטרטגיות שלמרות היותן בנות אלפי שנים הן מתאימות לידע הפסיכולוגי של ימינו, ויש בהן השראה לעורך הדין המודרני.

פרשת וישלח עוסקת בחזרתו של יעקב לכנען מולדתו אחרי 22 שנה שבהן שהה בחרן אצל לבן דודו ובהמשך חמיו. בשנים אלו התבגר יעקב ונישא לשתי האחיות לאה ורחל ולשפחותיהן זלפה ובלהה, ומהן נולדו לו תריסר ילדים. אלא שבחזרתו הוא צריך להתעמת עם אחיו עשיו שממנו ברח 20 שנה קודם לכן, עקב כעסו של עשיו על יעקב בשל קניית הבכורה ממנו ובשל ברכתו של יצחק ליעקב. כיצד מתכונן יעקב לעימות, ומה אפשר ללמוד ממנו?

נסה לעמוד על כוונותיו של הצד השני (אם אמנם יש לו

כוונות)

יעקב מנסה ככל יכולתו לברר את עמדותיו של עשיו עוד קודם הגיעו לעימות. לצורך כך הוא שולח לפניו מלאכים המצהירים בשמו כי פניו לשלום ולא למלחמה. אלא שהמלאכים חוזרים ואומרים לו כי כוונותיו של עשיו אינן ברורות. בלשון המקרא: "וישובו המלאכים אל יעקב לאמר באנו אל אחיך אל עשו וגם הולך לקראתך וארבע מאות איש עמו".¹ העובדות העולות מן הפסוק אינן חד-משמעיות, והפרשנים חלוקים בדעותיהם. הרשב"ם למשל סבור כי המלאכים מסרו ליעקב תחזית אופטימית, כי "באנו אל אחיך אל עשו – ומצאת חן בעיניו כאשר אמרת."

וגם הנה הוא מתוך ששמח בביאתך ובאהבתו אותך, הולך לקראתך וארבע מאות איש עמו – לכבודך. הו עיקר פשוטו". אולם רש"י, סבו של הרשב"ם, מפרש זאת דווקא בצורה פסימית בהסתמך על הכפילות "אלא אחיך אל עשו, שהיית אומר אחי הוא, אבל הוא נוהג כעשיו הרשע – עודנו בשנאתו".²

מעצם המחלוקת אנו למדים על מצב שבו כוונותיו האמיתיות של הצד השני אינן ידועות, וייתכן אפילו שהוא עצמו עדיין לא החליט כיצד יפעל.³ כיצד אפוא צריכים אנו לפעול? יעקב למד מהמידע שקיבל כי לא יוכל לברוח; בריחה תוכיח כי לכאורה יש לו סיבה לברוח, וגם אם עשיו לא חשב לרדפו, בריחה תגרום לכך. כמאמר המדרש, "העושה עצמו שה, זאב אוכלר".⁴ יעקב עמד לפני עימות בלתי נמנע, ושאלה הייתה כיצד ינהג בו.

היה פסימי בתחזיותיך והכן חלופות לפעולה

המחקר מלמד כי אנשים אופטימיים מדי בתחזיותיהם על תוצאות של עימותים,⁵ בעיקר משום שהם מכירים את טיעוניהם ואת יכולתם ולא את הצד השני. זו הסיבה שעימותים (בחיים בכלל ובבתי משפט בפרט) נמשכים זמן רב, עד שבסופו של דבר מתפשרים הצדדים על מה שיכלו להתפשר כבר בתחילה בהרבה פחות סבל והוצאות. רוב הששים להתעמת מגלים מהר מאוד כי התוצאה רחוקה מזו שציפו לה, וכל זאת משום שבתחילה הייתה להם תפיסה לא נכונה של המציאות. יעקב אבינו כנראה ראה את הדברים כהווייתם, משום שתפיסתו הייתה פסימית כבר לכתחילה ועל כן הביא בחשבון את האפשרות הגרועה יותר. הפסוקים אומרים "ויירא יעקב מאד ויצר לו",⁶ ורש"י

² רש"י ורשב"ם על בראשית לב ז.

³ כדברי ר' יונה בן צבי הירש תאומים בספרו "מנחה חדשה", פרשת וישלח, דף י, עמ' א: "כי ע"כ לא נודע אם כוונת לבו למלחמה או לשלום".

⁴ מנחה חדשה ד, ה.

⁵ התופעה קרויה "ביטחון יתר"; ראו דניאל כהנמן ועמיתים רציונליות, הוגנות, אושר: מבחר מאמרים בעריכת מאיה בר-הילל 121 (2005).

⁶ בראשית לב ח.

*ד"ר אברהם טננבוים, שופט בית המשפט לתעבורה בירושלים
¹ בראשית לב ז.

על המקום מפרש "ויירא – שמא ייהרג, וייצר לו, שמא יהרוג אחרים". יעקב הבין שהעיונות עצמו מיותר בין שיפסיד ובין שינצח, והכין לעצמו שלוש דרכי פעולה: דורון – מתן מתנה לעשיו בתקווה שהלה יסתפק בה; מלחמה – אם לא יהיה מנוס מכך; וכמובן תפילה – כי אלוהים יעזור בעדו. מכיוון שיעקב לא ידע איזו מהדרכים יהיה חייב לנקוט, הוא התכונן לכול. כמאמר חז"ל:⁷ מה עשה? זיינם מבפנים והלבישם בגדים לבנים מבחוץ. והתקין עצמו לשלושה דברים: לדורון, לתפילה ולמלחמה.

קבע את המחיר שאתה מוכן לשלם על הימנעות מעימות והגדל אותו ככל שתוכל

נשים לב לדרך שבה יעקב שולח את הדורון לעשיו; התנהגותו משלבת אלמנטים מתורת קבלת ההחלטות המודרנית. ונסביר: ככלל, כיצד שותה אדם יין טוב? באיטיות ובכמויות קטנות ובהפוגות בין לגימה ללגימה. ומדוע? משום שאנו נהנים מיין (ומכל הנאה אחרת) בתחילה, אך ככל שאנו שותים יותר כך פוחתת ההנאה. ההנאה בלגימה העשירית פחותה בהרבה מההנאה בלגימה הראשונה. לכן אנו מנסים ללגום מעט וברוחים גדולים, כדי שכל לגימה תהיה מעין לגימה ראשונה. אך כיצד אנו מעדיפים לבלוע תרופה? הכול בבת אחת. ומדוע? משום שהלגימה העשירית מטרידה פחות מהראשונה, ולכן אנו מנסים ללגום את התרופה כולה מהר ככל האפשר.⁸ ומכאן לפרשתנו:⁹

וילן שם בלילה ההוא ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו: עזים מאתים ותישים עשרים רחלים מאתים ואילים עשרים: גמלים מיניקות ובניהם שלשים פרות ארבעים ופרים עשרה אתנת עשרים ועירים עשרה: ויתן ביד עבדיו עדר עדר לבדו ויאמר אל עבדיו עברו לפני רוח תשימו בין עדר ובין עדר: ויצו את הראשון לאמר כי יפגשך עשו אחי ושאלך לאמר למי אתה ואנה תלך ולמי אלה לפניך: ואמרת לעבדך ליעקב מנחה הוא שלוחה לאדני לעשו והנה גם הוא אחרינו: ויצו גם את השני גם את השלישי גם את כל ההלכים אחרי העדרים לאמר כדבר הזה תדברון אל עשו במצאכם אתו: ואמרתם גם הנה עבדך יעקב אחרינו כי אמר אכפרה פניו במנחה ההלכת לפני ואחרי כן אראה פניו אולי ישא פני.

יעקב שולח את מנחתו לעשיו עדרים-עדרים ורבים כאלו. הוא יכול כמובן לשלוח את כל המנחה בפעם אחת, אך הוא מבקש למַרְבֵּן¹⁰ אותה. על כן הוא שולח את מנחתו עדרים-עדרים, ובין כל עדר ועדר שם רווח. לא זו בלבד, אלא יעקב גם מצווה על כל רועה לומר לעשיו כי הוא יגיע מיד אחריו, אך במקום זאת מקבל עשיו עדר נוסף מתנה. כל זה כדי להפיס את דעתו של עשיו ולגרום לו להימנע מעימות. זוהי הדרך הטובה ביותר להשגת התועלת מהמתנה, ויעקב נוקט אותה.

היזהר מגינוני כבוד מיותרים שיכולים למנוע פתרון

יעקב נוקט כמה פעולות מפייסות כלפי עשיו. את המלאכים הוא מצווה לומר לעשיו כי "כה תאמרן לאדוני לעשו כה אמר עבדך יעקב", דהיינו, הוא קורא לעשיו "אדוני" ולעצמו קורא "עבדך". ועוד, בפגישה הדרמטית בינו לבין עשיו הוא משתחוה לאחיו: "וישתחו ארצה שבע פעמים עד גשתו עד אחיו".¹¹ התנהגותו זו של יעקב לא מצאה חן בעיני כולם, ויש מדרשים ופרשנים המגנים אותה במפורש. כדברי מדרש רבה:¹²

באותה שעה שקרא יעקב לעשו 'אדוני' אמר לו הקב"ה: אתה השפלת את עצמך וקראת לעשו 'אדוני' שמונה פעמים – חי"ך, אני מעמיד מבניו שמונה מלכים קודם לבניך, שנאמר (בראשית לו, לא): ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך מלך לבני ישראל.

אולם פרשנים אחרים ראו את התנהגותו של יעקב כנכונה בנסיבות העניין. בעימותים הרי גורל כגון זה מוטל משקל רב מדי על כף המאזניים, ולכן אין מקום להתעסק בדקדוקי עניות של כבוד. לצערנו, עימותים רבים מדי נגמרים ברע לכל המעורבים משום שהיו בהם מי שלא מחלו על כבודם, והדברים ידועים.

סוף דבר – האסטרטגיה ניצחה, והלקח לעתיד לבוא

אין חולק כי מעשיו של יעקב נשאו פרי. הפגישה עם עשיו הייתה מוצלחת, וכדברי הכתוב: "וירץ עשו לקראתו ויחבקו ויפל על צוארו וישקו ויבכו".¹³ על כך אמר רבי שמעון בר יוחאי: "הלכה היא בידוע שעשו שונא ליעקב, אלא שנכמרו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל לבו".¹⁴ אי אפשר כמובן לדעת מה היה קורה לולא נקט יעקב את כל ההליכים שנקט. ייתכן שהתוצאה הייתה אותה תוצאה, אך יעקב עשה את כל מה שהיה בידו לעשות כדי להשיג אותה.

יש עוד רבות לספר ולתאר את מעשי יעקב בפרשה זו, אך היריעה קצרה. נציין רק שהתנהגותו בה הייתה סמל ודוגמה בחז"ל כיצד יש להתנהג לקראת סכסוך צפוי. כדברי המדרש:¹⁵

אמר ר' יונתן: כל מי שרוצה לרצות מלך או שלטון ואינו יודע דרכם וטכסיסיהם – יניח פרשה זו לפניו וילמד הימנה טכסיס פיוסים וריצויים.

נראה לנו שהלקחים מפגישה זו והתנהגות יעקב לפניו רלוונטיים עד היום לכל עורך דין הרוצה בטובת לקוחותיו לפני עימות צפוי, ואיך זיל גמור.

¹¹ בראשית לג ג.

¹² בראשית רבה עה, יא.

¹³ בראשית לג ד.

¹⁴ ספרי במדבר, פרשת בהעלותך, פסקה סט. ד"ה "וידבר ה' אל משה דבר אל בני ישראל לאמר איש איש כי יהיה טמא לנפש".

¹⁵ מדרש לקח טוב לב, ד.

⁷ קהלת רבה ט, יח.

⁸ ראו יוסי יסעור גם לכם לא היו מים חמים? מדין למניעת כשלים בקבלת החלטות 154 (2010).

⁹ בראשית לב, יד-כא.

¹⁰ לְמַרְבֵּן היא חלופה עברית ל-maximize האנגלית.